

Handläggare
Henrik Nerlund
Telefon: 0850829767**Till**
Stadsbyggnadskontoret

Program för City, revidering av tidigare förslag, 2017-06022

Med anledning av stadsbyggnadskontorets remiss av rubricerat ärende vill Skönhetsrådet anföra följande.

Beslut

Skönhetsrådet ställer sig positivt till programförslaget med erinran om komplettering av riktlinjer som bygger på analyser av stadsbild, genomförda förändringar och framtidens upplevelse av stadsmiljön.

Ärendet

Föreliggande program för Stockholms city är en revidering av det av kommunfullmäktige 2018 antagna Program för City. Fullmäktige har genom budgetuppdrag 2019 och 2020 efterfrågat ett omarbetat program med fokus på att utveckla stadsdelen till en grönskande, mer trygg stadsmiljö över dygnet där både fler bostäder och ett utvecklat nattliv ska rymmas i tidigare kontorsdominerade miljöer.

Skönhetsrådet behandlade det tidigare programförslaget 2017 (se bilaga 1) och efterlyste då en grundlig revidering, framför allt för att komplettera programmet med en välavvägd reglering av stadsbilden i City gällande tillkommande höjder och volymer. Rådet efterfrågade också en analys av de senaste tre decenniernas stora förändringar av stadsdelen samt en analys av den framtida cityhandeln och de konsekvenser som nya köpmönster och efterfrågan av upplevelser får för stadens centrum. Rådet välkomnar att en revidering gjorts, men saknar alltså de efterfrågade analyserna. Rådet anser att dessa sedan 2017 blivit än mer aktuella att arbeta med för staden.

Reglering av stadsbilden

Nytt i det aktuella förslaget är att staden i City anser ”möjligheterna att bygga på höjden begränsade”. Rådet välkomnar denna skrivning men anser den vara för vag. Med en tydligare analys av vilka höjder som är tänkbara var skulle en större förutsägbarhet skapas. Detta gäller inte minst i Västra City där den tidigare dalgången kommer däckas över. Här bör den befintliga höjden på Bangårdsposten 2 inte överskridas. Den i programmet utpekade referenspunkten att ”Kungstornen ska fortsatt vara landmärken” bör förtydligas med

plushöjder med den presenterade höjdkartan över nollplanet som bakgrund. Rådet anser vidare att den hittills utförda frimärksplaneringen som ofta enbart reglerat enstaka fastigheter behöver frångås. I kommande planarbeten bör grepp tas om hela kvarter eller stadspartier. Exempel på mindre lyckade projekt sedan 2017 är Hästen 21 och 22 där en enskild fastighetsägare tillåtits utöka exploateringsvolymen på kringliggande fastigheters bekostnad. Ytterligare ett exempel är Hästskon 12 där terrassmotivet som hela Sveavägens södra del bygger på tillåtits försvinna utan en tanke på vad det kommer innebära för resten av stadspartiet.

Genomförda förändringar

Sedan 1990-talet har stora förändringar genomförts i City. Vissa av de mänskliga kvaliteterna som gick förlorade under Norrmalmsregleringen har återskapats i form av mer levande bottenvåningar och vissa bostadsinslag. På andra platser har nya höjder tillåtits skugga de redan trånga gaturummen. Rådet anser att en analys av det passerade kvartssseklets förändringar vore mycket värdefull. Utifrån en sådan analys kan slutsatser dras för framtida utveckling av stadsdelen genom att utröna vad som fungerat väl och vad som blivit mindre bra. En viktig fråga i en sådan analys gäller hur ytterligare bostäder ska kunna ges utrymme i City och hur dessa kan vara synliga i gaturummet. En annan fråga är hur tidigare döda gaturum har återbefolkats och hur detta kan göras på fler platser och över dygnets timmar. En ytterligare fråga gäller återbruk av befintliga byggnader och möjligheten att programmera om dessa till mer generell användning.

Framtidens upplevelse av City

En knäckfråga för City är hur stadsdelen kommer att användas i framtiden när mycket av den tidigare verksamheten i form av kontor och handel flyttat till andra platser. Sedan 2017 har inte minst Coronapandemin fungerat som accelerator av en redan pågående utveckling. Skönhetsrådet anser att programmet bör innehålla en tydligare viljeinriktning för funktionsblandning i Cityområdets alla delar, både handel, bostäder, kontor och hotell m.m. samt en tydligare vision för de offentliga rummens kvaliteter. Ett exempel är fredandet av Kungsträdgården från butiker, kopplingen mellan parken och Strömmen, samt den provisoriska Strömbrons avlägsnande. Ett annat exempel är hur alléplantering kan ge den hårdgjorda stadsdelen med grönska och skugga sommartid (se bilaga 2). Skönhetsrådet anser avslutningsvis att all utveckling av de offentliga rummen bör utgå från fotgängarens perspektiv och behovet av en trygg och varierad upplevelse i ögonhöjd.

Bilaga 1 till yttrande SR 2021/275

Handläggare
Henrik Nerlund
Telefon: 08-508 29 767

Till
Stadsbyggnadskontoret

Program för City - riktlinjer

Med anledning av stadsbyggnadskontorets remiss av rubricerat ärende vill Skönhetsrådet anföra följande.

Föreliggande program för City ska ligga till grund för framtidens utveckling av det centrala Stockholm och utgöra stadens gemensamma viljeinriktning inför kommande planprocesser. Kopplat till programmet har också en trafik- och gatumiljöplan tagits fram (se bilaga 2). Programmet är det första sedan Cityplan 1977, som avslutade Norrmalmsregleringen. I programmet formuleras fem riktlinjer: Upplevelserikt – människan i centrum, Unika möjligheter – mer stad, Starkt näringsliv – mångfald av utbud, Navet för stadens flöden och Vattnet – stadens signum.

Skönhetsrådet välkomnar att ett programarbete för City startats. Rådet har tillskrivit kommunfullmäktige och efterfrågat riktlinjer redan 2000 och 2009. Rådet anser dock att det aktuella programförslaget är för allmänt hållet för att kunna utgöra en stabil grund för stadsdelens utveckling i framtiden. Framförallt saknas en genomarbetad analys av stadsbilden. Stockholm kännetecknas av hur stadens bebyggelse under århundradena förhållit sig till den naturgivna topografin i skärgårdslandskapet mellan Mälaren och Saltsjön. Silhuetten, gatusviternas omväxling, de plötsliga utblickarna och de fria rymderna tillhör det som utgör stadens särart. Dessa värden ligger till grund för stadens attraktionskraft och skapar gemensamt bilden av Stockholm. De stora förändringar som City nu står mitt uppe i definierar om centrala Stockholm och har under lång tid pågått utan samordning eller gemensam strategi.

Bakgrund och förutsättningar

Den genomgripande Norrmalmsregleringen innebar att de småskaliga Klarakvarteren ersattes med ett storskaligt City som utgick från föreställda behov om att centralt samla stora myndigheter, stora varuhus och stora företag, matade av en stor trafikapparat. Resultatet blev departementsstaden i södra Klara, Åhléns och EPA, bankpalats, tunnelbana och biltunnel. Redan i

regleringens slutskede stod det klart att förutsättningarna för förändringen börjat bli obsoleta. Under 1970-talet började de statliga myndigheterna att flytta ut i landet genom den nya regionalpolitiken och under 1980-talet började förändringen av varuhusen till gallerior. Under de senaste tio åren har de stora företagen, framförallt bankerna flyttat ut från City, samtidigt som trafiken prioriteras om. Biltrafikens ytor krymps till förmån för gående och cyklister; också huvudstråken som Klarabergsgatan och Hamngatan ska tömmas på bilister. Förändringen av Norrmalmsregleringens föresatser på dessa fyra områden kombineras just nu med att många av byggnaderna står inför omfattande renoveringsbehov. Dessa förutsättningar ger en mycket stark kraft i förändringen av City som kommer att verka under tiotalet år och därefter inte återkomma med samma styrka.

För stadens del innebär är det nuvarande skedet en möjlighet att återge stockholmarna en del av de mänskliga kvaliteter som gick förlorade under Norrmalmsregleringen. Den lilla skalan behöver återfinnas i den stora och det diversifierade bryta det monokulturella. För att nyttja denna möjlighet behöver staden en kritisk analys av stadsdelens förändring som inte bara innefattar åren för Norrmalmsregleringen utan också de förändringar som inträffat sedan Cityförnyelsen tog fart på 1990-talet. En sådan analys bör ge svar på vad som blivit bra och mindre bra för att dra slutsatser inför fortsättningen. Staden behöver också tydligare värna den nya kulturmiljö som förändringen av Norrmalm gav i form av märkvärdiga stadsmiljöer och byggnader av hög arkitektonisk klass. Dessa frågor kräver en principiell hållning där staden inte tydligt nog markerat sin avsikt. Denna vaghet är inte bara till förfång för det allmännas intressen utan skapar också sämre förutsättningar för fastighetsägarna att utveckla sina fastigheter. Enkla regler som gäller över tid bör vara programmets ideal.

Den stora skalan, stadsbild och höjder

Skönhetsrådet anser att programmets huvuddel bör bestå av ett förslag till reglering av stadsbilden i City, jämförbar med de som exempelvis finns i New York, Paris eller London, men givetvis utifrån Stockholms förutsättningar. Med en sådan reglering kan staden exempelvis markera vilka höjder som är möjliga på olika platser i City utifrån stadsdelens helhet. Idag råder istället ett slags först-till-kvarn-princip, manifesterat av länsstyrelsens yttrande över Trollhättan 30. I yttrandet accepterar länsstyrelsen den nya höjden i ett kvarter med motiveringen att utrymmet för fler höjningar är begränsat. Programförslaget adresserar inte detta problem utan

riskerar snarare att cementera det ytterligare. En allmän höjning med 2-3 våningar verkar vara eftersträvansvärd.

Utan djupare analys lyfts pågående eller nyligen beslutade projekt upp som goda exempel. De hårt kritiserade höjningarna av Galleriankvarteret med upp till fem våningar blir riktmärke för nya höjder runt Brunkebergsåsen. Det nyligen invigda s.k. Mästerhuset i kvarteret Hästen, som ersatte två mindre fastigheter med en enda stor, anges som riktmärke för utvecklingen längs Mäster Samuelsgatan. För Västra City är riktlinjen motsägelsefull, högre hus ska prövas, men bebyggelsen ska förhålla sig höjdmässigt till det befintliga Kungsbrohuset. Programmets underlagsmaterial, exempelvis den framtagna höjdkartan ger en god ledning till hur ett stadsbildaarbete skulle kunna utvecklas analytiskt. Skönhetsrådet anser att denna del av programmet helt behöver omarbetas och underställas ett nytt samråd.

Den nära skalan, stadsmiljö och folkliv

Skönhetsrådet finner prioriteringen av trafikslag i City rimlig utifrån framkomlighetsstrategin och välkomnar en upprustning av den offentliga miljön. Sin storlek till trots, har City endast ett fåtal högklassiga stadsrum. Flera av gatorna och torgen har karaktär av baksida och domineras av trafik. Stadsdelen behöver fler välfrekventerade stråk där handelns behov av olika stora lokaler tillgodoses. Som en del i detta anser rådet att en utökad analys av handelns framtida lokalbehov behöver arbetas fram.

Rådet välkomnar förändringar i stadsmiljön som utgår från fotgängarnas skala, med Brunkebergstorg som gott exempel. För andra platser, exempelvis Tegelbacken krävs mer sammanhållen planering. Det aktuella planarbetet för fastigheten Snäckan 8 riskerar att föregå en genomtänkt förändring av platsen, vilket rådet finner olyckligt. Mer utrymme behöver skapas för barns lek i kombination med ny grönska i City. De befintliga parkerna behöver fredas från intrång. Ett tydligt exempel på oönskad utveckling är Apples föreslagna elektronikaffär i Kungsträdgården. Rådet efterfrågar också ett tydligare helhetsgrepp gällande stadsmiljöns möblering. Ett program för färger, möbler, stensättning och belysning bör komplettera planprogrammet och trafik- och gatumiljöplanen.

City behöver också fler synliga bostäder. I programmet tonas betydelsen av bostäder ner, vilket rådet finner olyckligt. Mycket få av de sedan 1990-talet tillkomna bostäderna skulle ha byggts om inte staden aktivt avkrävt fastighetsägarna på bostäder i samband

med ombyggnader av kontor. Eftersom dagens snabba utveckling i City har karaktären av ett tillfälligt öppet fönster är bostadsfrågan viktigare idag än tidigare. Staden får därför inte försumma de möjligheter till funktionsblandning som nu är möjliga utan snarare vara tydligare i ambitionen om en levande stad. Skönhetsrådet anser att programmets inriktning är riktig, men att den inte är tillräckligt tydlig för att utgöra grund för kommande förhandlingar med fastighetsägarna.

Skönhetsrådets ställningstagande

Rådet välkomnar att utvecklingen av City behandlas i ett programarbete. Att se förändringen av stadsdelen i ett sammanhang är nödvändigt för att staden ska kunna ha grepp om stadsbilden och i förlängningen värna Stockholms särart. Det presenterade samrådsförslaget är dock alldeles för vagt för att kunna utgöra riktlinjer för framtiden. Programmet måste vässas till att bli stadens vilja och inte ha karaktär av en katalog av redan genomförda förändringar.

Skönhetsrådet anser att en grundlig revidering av programmet måste genomföras som tillför en reglering av stadsbilden i City. Med tydliga och välavvägda regler kan City utvecklas i linje med stadens särart istället för att topografi och kulturmiljö ska ses som hinder. I det presenterade materialet finns gott underlag för en stadsbildsanalys i form av diagram för höjdskala mm. Till detta bör en kritisk analys av stadsdelens utveckling till dags dato fogas. Rådet önskar också tydligare analys av handelns framtida utveckling och Citys roll i huvudstaden Stockholm. Rådet anser att ett omarbetat förslag till program ska underställas ett nytt samråd.

Stockholm som ovan

RÅDET TILL SKYDD FÖR STOCKHOLMS SKÖNHET

Anders Bodin
Ordförande

Henrik Nerlund
Sekreterare

Bilaga 2 till yttrande SR 2021/275

Handläggare
Henrik Nerlund
Telefon: 08-508 29 767

Till
Trafikkontoret

Trafik- och gatumiljöplan för City

Med anledning av trafikkontorets remiss av rubricerat ärende vill Skönhetsrådet anföra följande.

Föreliggande trafik- och gatumiljöplan för City ska ligga till grund för framtidens utveckling av det centrala Stockholm och utgöra stadens gemensamma viljeinriktning. Planen är kopplad till stadsbyggnadskontorets program för City (se bilaga 1). De föreliggande planen kan sägas ha två delar. En del som är beslutad och står inför genomförande och en del som utgör en allmän idébank för framtiden. Den senare delen har likheter med skriften Gatuvisioner från 1994 och får ses som ett öppet inspel för vad som kan tänkas vara möjligt i framtiden.

Skönhetsrådet välkomnar att en trafik- och gatumiljöplan tagits fram för City. Rådet har tillskrivit kommunfullmäktige och efterfrågat riktlinjer för stadsdelens utveckling redan 2000 och 2009. Rådet anser att förnyelsen av City måste fokusera på att återge stockholmarna en del av de mänskliga kvaliteter som gick förlorade under Norrmalmsregleringen, samtidigt som de rum av hög kvalitet som skapades under efterkrigstiden värnas.

Pågående och planerade projekt

Skönhetsrådet finner prioriteringen av trafikslag i City rimlig utifrån framkomlighetsstrategin och välkomnar en upprustning av den offentliga miljön. Sin storlek till trots, har City endast ett fåtal högklassiga stadsrum. Flera av gatorna och torgen har karaktär av baksida och domineras av trafik. Stadsdelen behöver fler trygga, inbjudande och därmed välfrekventerade stråk.

Rådet välkomnar förändringar i stadsmiljön som utgår från fotgängarnas skala, med Brunkebergstorg som gott exempel. Mer utrymme behöver skapas för barns lek i kombination med ny grönska i City. De befintliga parkerna behöver fredas från intrång. Ett tydligt exempel på oönskad utveckling är Apples föreslagna elektronikaffär i Kungsträdgården. I planens del om

Kungsträdgården omnämns detta överhuvudtaget inte vilket rådet finner uppseendeväckande.

Rådet efterfrågar också ett tydligare helhetsgrepp gällande stadsmiljöns möblering. Ett program för färger, möbler, stensättning och belysning bör komplettera planprogrammet och trafik- och gatumiljöplanen.

Idéförslag

Skönhetsrådet finner det intressant att en katalog med idéförslag presenteras, trots att de inte har annan status än som bild av vad som finns i byrålådorna på trafikkontoret. Rådet väljer därför att i dagsläget inte kommentera förslagen utförligare utan inväntar formella remisser. Rådet har dock ett tillägg till listan: ett framtida avlägsnande av den provisoriska Strömbrobron.

Skönhetsrådets ställningstagande

Rådet välkomnar att utvecklingen av City behandlas i ett gemensamt arbete som innefattar flera förvaltningar och delar huvuddragen i planens inriktning.

Stockholm som ovan

RÅDET TILL SKYDD FÖR STOCKHOLMS SKÖNHET

Anders Bodin
Ordförande

Henrik Nerlund
Sekreterare

Digitala signaturer

Detta dokument har signerats digitalt av följande personer

Namn	Datum
Magnus Henrik Erkki,Nerlund	2021-11-24
Inga Margareta,Varg	2021-11-24